

Филолошки факултет „Блаже Конески“,
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД

VII

МАКЕДОНСКО-ЧЕШКА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

одржана во Скопје на 15 и 16 јуни 2017 г.

во рамките на

МЕЃУНАРОДНИОТ СЛАВИСТИЧКИ СОБИР

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

СЕДМА МАКЕДОНСКО – ЧЕШКА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД
VII
МАКЕДОНСКО-ЧЕШКА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

(одржана во рамките на Меѓународниот славистички собир
на 15-16 јуни 2017 г. во Скопје)

Уредник на изданието: Јасминка Делова-Силјанова

Скопје, 2018

Издавач: Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

Уредник на издавачката дејност: Анета Дучевска, декан на факултетот

Уредник на изданието: Јасминка Делова-Силјанова

Меѓународен уредувачки одбор:

Донка Роус, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Македонија

Иван Доровски, Масариков универзитет во Брно, Р. Чешка

Верица Копривица, Филолошки факултет на Универзитетот во Белград, Р. Србија

Катерина Велјановска, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Македонија

Мирослав Коуба, Универзитет во Пардубице, Р. Чешка

Рецензенти:

Максим Каранфиловски, Филолошки факултет „Блаже Конески“, Македонија

Ивана Кочевски, Филолошки факултет на Универзитетот во Белград, Р. Србија

Јазична редакција:

Јасминка Делова-Силјанова (за македонски јазик)

Здењек Андрле (за чешки јазик)

Лектура:

Милица Миркуловска

Компјутерска подготовка и печат:

БороГрафика

Дизајн на корицата:

Наталија Лукомска

Тираж: 50 примероци

Ангелина БАНОВИЌ-МАРКОВСКА

Филолошки факултет „Блаже Конески“

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

Скопје, Р. Македонија

МИЛАН КУНДЕРА: ПОФАЛБА НА БЕЗНАЧАЈНОСТА (ДЕМИСТИФИКУВАЊЕ НА МИТОТ ЗА „ГОЛЕМИТЕ ВИСТИНИ“)

Апстракт: Ако својот влез во светската книжевност, Кундера го започна со *Шеѓа* (роман за лудилото на тоталитаризмот во 20 век), во *Празничкиот на безначајноста* тој заклучува дека омнипрезентниот карактер на безначајноста е суштината на нашето постоење и универзален принцип на животот. Романот е дијагноза за духовната состојба на векот во кој, ниту зборовите, ниту гестовите, а најмалку големите теми за љубовта и смртта ја имаат некогашната привлечност и моќ. Затоа, лишена од големи нарации и херои, современата уметност денес сè помалку се занимава со суштински, а сè повеќе со банални приказни и личности кои ја потврдуваат бесмислата на либералните општества, откривајќи го перверзниот карактер на нејзините естетски уживања.

Клучни зборови: Кундера, безначајност, демистификација, Сталин...

Порано мислев дека Историјата е крајно сериозна дисциплина која регистрира само крупни историски настани и важни историски личности. За банални, секојдневни ликови и случувања во неа нема место, затоа што тие се дел од светот на имагинацијата која вешто си поигрува со фактот и фикцијата. Но со текот на времето сфатив дека Историјата не е само спознавање на минатото, туку и една своевидна фарса (понекогаш дури и мрачна комедија), полна со апсурди, кои бришејќи ги границите меѓу ужасното и смешното, ја креирале смислата (и бесмислата) на нашето постоење. Особено во случаите кога зад крупни историски датуми и настани, се нашле ситни и неважни личности. Некои од нив го промениле текот на Историјата, други ѝ дале поинаква смисла.

Кога неодамна го прочитах последниот актуелен роман на Милан Кундера, сфатив дека во своите позни години Кундера напишал дело со

пародична и безмалку бурлескна атмосфера, во која си поиграл со крупните фигури од историјата демистификувајќи ја нивната застрашувачка моќ и осветлувајќи важни, а навидум неважни прашања.

Празникоѝ на безначајноста е сценичен роман-фарса во кој нема централна приказна. Овој книжевен печворк од седум поглавја не е само слика за денешните либерални општества кои ја слават тривијалноста, баналноста и безначајноста, туку и кроки-портрет на една од најмоќните историски фигури—ѓаволот со мустаќи, кој ја беше однел шегата од земјите на Источниот блок. За него и за комунистичките лидери од поранешна Југославија можеа да се чујат црнотуморни анегдоти со кои, шегувајќи се на туѓа, луѓето се шегуваа заправо на своја сметка, катарзично лекувајќи ги траумите од режимските репресии. Една од вообичаените теми беше и смртта на Сталин. Вицот одеше вака: Умрел другарот Сталин. Во Советскиот сојуз прогласиле десетодневна жалост. Во просториите на Централниот комитет засвонел телефонот. Гласот во слушалката сакал да знае дали во деновите на жалост е дозволен секс. Инструкциите биле прецизни и гласни: „Да, но само со својата жена!“. На прашањето „Зошто *само* со својата жена“, одговорот бил категоричен и јасен: „За тагата да биде поголема!“.

Времето во кое „ѓаволот ја беше однел шегата“, Кундера го почувствувал на своја кожа. И не само со двократното исклучување од Комунистичката партија на Чехословачка, туку и со одлуката дека остатокот од животот ќе го мине во политички егзил, опишувајќи го трагикомичниот аспект на тоталитаризмот во своите дела. Слично на првите, и последниот роман на Кундера нуди една општествено-историска фантазмагорија која си поигрува со духот на Сталин и неговите послушници. Но, за разлика од „подигравките“ во култната *Шеѓа* (роман за лудилото на тоталитаризмот во 20 век), во *Празникоѝ на безначајноста* Кундера го остварува својот естетски идеал за политичка фантазмагорија, користејќи историски засведочена анегдота, објавена во мемоарите на Никита Хрушчов.

Имено, еден од ликовите во последниот роман на Кундера, ужива да прераскажува сјајна анегдота за советскиот диктатор, на која, за жал, никој веќе не се смее, оти повеќето млади денес и не знаат кој бил Јосип Висарионович Џугашвили. Анегдотата зборува за апсурдноста на еден политички систем, времето кога товариш Коба, на своите политички послушници, им раскажувал секогаш иста, за умна ловечка приказна — за дваесетичетирите еребици на едно дрво, кои по првите испукани куршуми стрпливо го чекале мигот на своето погубување, додека Коба не се вратил по нив, со нови зрна во својата пушка.

Апсурдниот карактер на оваа бесмислица го потврдува и фактот дека тогашниот аудиториум, целокупниот врв на советското Политбиро, не се осмелувал ниту да писне, а камоли да му се спротивстави на товариш Сталин. Затоа пак, насобраниот бес и потиснатите фрустрации

од политичката автоцензура, жестоко ги манифестираше во заедничкиот нужник – божествениот простор на привидна слобода–оспорувајќи го она што требало да се проголта и премолчи пред големиот диктатор. За да биде иронијата уште поголема, ниту еден од високите советски комунистички послушници, не бил заправо свесен дека, зад нужникот, смеејќи се гласно, Јосип Висарионович кришум го слуша избувот на нивниот ресантиман, уживајќи во моралниот пад на свите соработници, немојќи да се спротивстават на неговата измислица.

Оваа симпатична анегдота е само вовед во вистинскиот заплет на романот каде што, низ една префинета иронија, Кундера ги девастира ужасите на тоталитаризмот, претворајќи ги во симпатична лакрдија големите нарации за советскиот авторитет и моќ. Така, веќе во следната епизода, ги насетуваме контурите на добродушниот и верен политички послушник, Калинин, кој бил пример за тоа како безначајноста и баналноста, можат да влијаат врз текот на Историјата и нејзината слика.

Имено, овој неважен, но протоколарно висок советски комунист, со скромно образование и привидна политичка моќ, бил вистинската причина поради која Сталин постојано ја репродуцирал споменатата анегдота. Оваа невина советска марионетка која во своите зрели години страдала од уринарна инконтиненција (неспособност да се контролира функцијата на простатата), станала жива инспирација за слатките тортури на Сталин, кој уживал во понижувањето на своите соработници. Но, оваа пакосна диктаторска радост – поигрувањето со Калинин и неговата неможност да ја одржува под контрола својата физиолошка потреба – предизвикала кај Сталина нејасна сомилосна нежност, поттикнувајќи го советскиот диктатор на цинична пресметка со големите и сериозни одлуки на своето време.

Имено, наспроти сите очекувања, некаде по војната, Сталин решил германскиот град Кенигзберг (Königsberg), во кој се родил и живеел еден од највлијателните европски мислители на 18 век, прочуениот германски филозоф Имануел Кант, да го преименува, советизирајќи го, не со името на некој од руските великани (Пушкин, Толстој, Чехов), или заслужни генерали (Жуков, Молотов), туку со неважниот, безначаен и од историјата заборавен политички послушник Калинин. Токму од оваа банална и крајно бесмислена одлука, Кундера прави настан кој го трансформира во книжевна стратегија, потенцирајќи ја бесмислата што ги довела во врска минорниот Калинин и грандиозниот Кант, небаре своевидна „критика на чистиот (политички) ум“¹.

¹ Дефинирајќи го *возвишеношо* како засебна и исклучително важна естетска категорија, Имануел Кант ја образложил својата филозофија во три величествени книги: „Критика на чистиот ум“, „Критика на практичниот ум“ и „Критика на моќта на судењето“, означувајќи го почетокот на модерната филозофија.

Така, во продолжението од романот, имагинарниот Сталин започнува расправа за „стварта по себе“, појаснувајќи дека од оваа Кантова филозофија многу поверојатна е филозофијата на Шопенхауер – таа за светот „виден како волја и претстава“ – свет зад кој и нема ништо објективно, освен „Големата Волја“ која наметнува претстави. А кога Жданов го потсетува дека за него, „светот како претстава“ е најголемата лага на буржоаската идеалистичка филозофија, Големiot диктатор итро одговара дека најважната карактеристика на Големата Волја е нејзината слобода да *наметнува* претстави во кои луѓето слепо ќе веруваат. „А, што е човештвото, другари? Тоа е само субјективна претстава на она што го гледаат нашите очи. А што видоа, другари, моите очи? Ве видоа вас. Се секавате ли на тоалетот во кој се затворавте и гневно реагиравте на мојата приказна за дваесетичетирите еребици? Јас тогаш одлично се забавував додека ве слушав како урлате, и си мислев: Зар, сета сила ја потрошив на овие будали?... На овие Сократовци од писоарот? Помислувајќи така на вас, чувствував како волјата ми заслабнува, како се заморува и се заситува, уривајќи ја нашата убава фантазија, како конструкција со напукнати столбови“ (Kundera, 2016: 86-87).

Изговарајќи ги овие зборови и појаснувајќи го својот пресврт од материјалистичката кон идеалистичката филозофија, големiot диктатор силно удира со шаката по масата, а на Брежњев му се причинува дека низ прозорецот здогледува ангел што паѓа удолу со раширени крила. А додека сезнајниот наратор размислува што би можел во приказната за Сталин и неговите послушници да значи паднатиот ангел – дали можеби метафора за крајот на утопијатата на чии шеги никој веќе не се смее? – на подот во романот на Кундера ќе се сруши Калибан, сакајќи да дофати шише Армањак во станот на својот пријател. Во истиот миг, на другиот крај од Париз, во креветот на својот љубовник ќе се разбуди една млада и убава жена, убедена дека чула краток но силен татнеж, како „удар на шака по масата“ (2016: 88).

И така, покрај вметнатата наратија за „мокрото јазолче“ во Кремљ, еден нов светоглед ќе ја најави својата доминација во романот на Кундера. Имено, размислувајќи за безначајноста како суштина на човечката егзистенција, еден од ликовите во романот на Кундера ќе го изговори следново: „Безначајноста, пријателе, е суштината на животот. Таа е со нас постојано и насекаде. Постои и таму каде што никој не посакува да ја види: во ужасите, во крвавите војни и најголемите несреќи. Во тие драматични услови, често е потребна храброст таа да се препознае и да се именува со вистинското име. Но, не е доволно само да се препознае, треба да се научи и да се сака безначајноста..., во сета нејзина убавина... Вдиши ја пријателе

оваа безначајност што нè опкружува, зашто таа е клучот на мудроста и на доброто расположение“ (2016, 105).

Се разбира дека не е лесно да се засака безначајноста, но уште потешко е таа да се разбере. Можеби затоа, во текот на целиот роман, Кундера потсетува на нејзиниот омнипрезентен карактер нарекувајќи ја дури и суштина на човечкото постоење, клуч на елементарната мудро(итро)-штина и универзален принцип на животот, битен не само за ерата на тоталитаризмот, туку и за денешни дни.

Ќе споменам дека како чинители на извесни норми, вредности, митови и претстави, ликовите од примарниот наративен тек на овој роман се дел од еден општествено-имагинарен свет со сопствен систем на значења. Опседнати со безначајни и банални ситници карактеристични за нашето секидневие – во кое ништо значајно и не се случува, зашто веќе нема големи настани и личности – четворицата пријатели од средната граѓанска класа на либералното француско општество (Ален, Шарл, Калибан и Рамон), често размислуваат за сопствената исклученост од судбинските текови на историјата и на животот што им минува во дифузниот и рамнодушен амбиент на француската метропола. Меѓу нив, одвреме навреме, суптилно се пројавува и клучниот (де)конструктор на приказната, големиот маестро – Кундера лично – кој, како омнисцентен наратор, повремено и дискретно им се обраќа на читателите. Некои од ликовите како за миг да стануваат свесни за неговото онтолошко присуство, па и за сопствениот книжевен карактер, градејќи ја сликата за себеси – како фикционални субјекти со делумно средени, но здодевни, емотивни и љубовни врски. Во една таква атмосфера, исполнета со фасцинации од банални и тривијални нешта, Кундера ја осветлува бесмислата во либералните општества, откривајќи го – на иронично-саркастичен, но разигран начин – перверзниот карактер на тие естетски уживања.

Има една книга од францускиот социолог, мислител и филозоф (со грчко потекло) Корнелиус Касторијадис, насловена *Усџонои на безначајноста*. Таа говори за отсуството на глобална, планетарна стратегија која постојано би го преиспитувала идеолошкото поле на судовите што ја дефинираат стварноста и нејзините општествено-имагинарни значења. Несомнено, Кундера го читал Касторијадис – овој беспопштеден критичар на западната демократија, познат по тезата дека на нашата цивилизација не ѝ се случува криза, туку распад на општествено-имагинарните значења. Тој распад, не се огледа само во раслојувањето на општествената структура, на мали социјални групи со сопствени правила и интереси, или во отсуството на некој конструктивен општествен конфликт кој би ѝ ставил крај на фалшливата демократија, туку најмногу, можеби, во сеопштата апатија што ги зафатила луѓето кои уживаат во своите привидни права и слободи.

Таа, не само што довела до девастирање на општествено-имагинарните вредности, туку и создала субјекти без идентитет кои, незаинтересирани за проблемите од јавен карактер, извршиле еутаназија на мислењето и на волјата како автономна категорија. Оттаму, индивидуалноста на поединецот е илузија, униформноста владее со светот!

Ова одлично се исчитува во замислениот дијалог на ликот Ален и неговата покојна мајка која, речиси брутално, му ја соопштува најбаналната од сите вистини на светот – таа дека никој не се родил по сопствена волја.

„Сите дрдорат за некакви човекови права. Каква шег! Твоето постоење не е засновано на никакво право... Ти не го избираш сам, ниту својот пол, ниту бојата на своите очите. Не ги избираш ни векот, ни земјата во која ќе се родиш, па ни својата мајка не ја избираш. Ништо од тоа што е важно не избираш сам. Правата што човек може да ги има, се однесуваат само на неважни работи, поради кои немаме никаква причина да се бориме или да пишуваме значајни декларации!“ (2016, 96).

Очигледно е дека зад овие и другите слични ставови што во својата свест ги артикулира ликот Ален, стои писателот Милан Кундера. Тие се поткрепени и со размислувања за телото како знак на едно ново време – нашево, времето на „лежерната безначајност“ – кое го промовирало и моделот на новиот милениум: блазираната префинетост на „голите папочиња“, што парадираат по улиците на европските метрополи, отсликувајќи ја реалноста на еден уморен, презаситен и рамнодушен свет. Како сè да станало безначајно денес. Како безначајноста и баналноста да станале сржта на нашето постоење...

Јасно е. Во *Празникој на безначајноста*, Кундера прави „осветничка пресметка“ со епохата на тоталитаризмот – времето кога цензурата и самоцензурата беа дел од режимот на стравот, во кој гаволот ја однел шегата, а како последица на тоа се родил заробениот ум – но тоа го прави на еден суптилен, разигран и духовит начин, покажувајќи ја сета своја писателска зрелост и свест за тоа, колку баналните, често дури и безначајни гести, можат тесно да ни го скројат „елекот на Историјата“. Така, во отсуство на големи, супстанцијални приказни (какви што, на пример, беа нацизмот и болшевизмот, двете најмонструозни *grands récits* апликации на 20 век), денес имаме потреба од еден нов корпус општествено-имагинарни значења, чии вредности постојано ќе бидат критикувани и оспорувани. *Празникој на безначајноста* е едно такво (пре)испитување на „големите“ и „важните“ теми на денешницата – ништожноста, баналноста, неоригиналноста, тривијалноста – која, во нашите либерални општества, ги подигнала на ниво на вредности. Но поигрувајќи си со овие отпадоци на медиокритетството, Кундера свесно покажува дека денешната уметност само ги „компромитира“ старите историски наративи, рециклирајќи ги

нивните вредности и идеологии. Затоа, можеби, и лесно ги препознаваме Кундерините алузии во овој роман, иако се тие поткренати на повисоко рамниште. Оттаму, ако во *Усйоноѝ на безначајносѝа*, Корнелиус Касторијадис ја постави дијагнозата за духовната состојба на нашиот век – неговата безидејност, во *Празникоѝ на безначајносѝа* Милан Кундера покажа дека, лишена од големи нарации и херои, современата уметност сè помалку се занимава со суштински, а сè повеќе со банални приказни и личности. Затоа светот на ликовите во овој роман, е свет на една универзална безначајносѝ. Како ништо повеќе да нема важност: ниту зборовите, ниту гестовите, а најмалку големите теми за љубовта и смртта ја имаат некогашната привлечност и моќ. Затоа, веројатно, во овој роман за безначајноста, за „малите“ ликови и гести, „реалните“ историски личности изгледаат толку гротескно, а нивната историска тежина се претвора во пердув, што паѓа од таванот на една сала за балови...

Користена литература:

- Coe, Jonathan (2015): „How important is Milan Kundera today?“ in: *The Guardian*, Friday, 22 May, 2015 [Online]. Available: <<https://www.theguardian.com/books/2015/may/22/milan-kundera-immortality-jonathan-coe-novels-women>>
- Greiner, Ulrich (2015): „Beznačajnost kao bit postojanja: O novome romanu Milana Kundere“, in: *Prometej (za laičku državu i sekularno društvo)*[Online]. Available: <<http://www.prometej.ba/clanak/kultura/beznacajnost-kao-bit-postojanja-o-novome-romanu-milana-kundere-1932>>
- Ilić, Aleksandar (2016): „Setna i vesela fantazmagorija Milana Kundere“, *Praznik beznačajnosti*, Laguna, Beograd, 111-126.
- Kastorijadis, Kornelijus (1999): *Uspori beznačajnosti*, Umetničko društvo Gradac, Čačak-Beograd
- Kundera, Milan (2016): *Praznik beznačajnosti*, Laguna, Beograd /Кундера, Милан (2014): *Празникоѝ на безначајносѝа*, Табернакул, Скопје/

Ангелина БАНОВИЋ-МАРКОВСКА

МИЛАН КУНДЕРА: ПРАЗНИК БЕЗНАЧАЈНОСТИ
(демистификовање мита о „Великим истинама“)

У *Празнику безначајности* Кундера ради „осветнички обрачун“ са епохом тоталитаризма у којој је ђаво однио шалу, а као последица тога родио се заробљени ум. Али Кундера то ради на један разигран, духовит и суптилан начин, показујући сву своју умешност и зрелост. Наиме, у недостатку великих супстанцијалних прича, имамо данас потребу за једним новим корпусом друштвено-имагинарних значења које би стално пропиткивали и критиковали. *Празник безначајности* је један такав роман који пропиткује „велике“ и „важне“ тема данашњице као што су ништожност, баналност, тривијалност и неоригиналност. Управо је њих наше либерално друштво подигло на нивоу вредности. Поигравајући се тим отпатцима медиокритетства, Кундера рециклира један стари историјски наративну духовиту друштвено-историјску фантазмагорију која призива духове Стаљина, Хрушчова и Калињина подижући их на нивоу алузије...

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

811.163.3:811.162.3(062)

811.162.3:811.163.3(062)

821.163.3:821.162.3(062)

821.162.3:821.163.3(062)

821.162.3.09(062)

80(=163.3:437.3)(062)

МАКЕДОНСКО-чешка научна конференција (7 ; 2017 ; Скопје)

Зборник од 7 македонско-чешка научна конференција : 2017. -

Скопје : Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2018. - 200 стр. ; 24 см

Дел од трудовите и на чеш. јазик. - Фусноти кон трудовите. -

Библиографија кон повеќето трудови

ISBN 978-608-234-060-9 (цип)

а) Македонски јазик - Компарација со чешки - Собири б) Чешки јазик -

Компарација со македонски - Собири в) Македонска книжевност -

Компарација со чешка - Собири г) Чешка книжевност - Компарација со

македонска - Собири д) Чешка книжевност - Критики и толкувања - Собири

ѓ) Македонска литература и култура - Рецепција - Чешка славистика -

Собири

COBISS.MK-ID 108940810

Изданието е финансиски поддржано од
Амбасадата на Република Чешка
во Република Македонија

Амбасада на Република Чешка
во Скопје

ISBN 978-608-234-060-9